

**Samenhang Tussen Conflicten in de Partnerrelatie van Ouders en de
Ontwikkeling van Prosociaal Gedrag bij Adolescenten.**

Final version

Master's thesis

Utrecht University

Master's programma in Clinical Child, Family and Education Studies

T.E. (Else) Bos – 6682111

Prof. dr. S. Branje

Prof. dr. E. Bernasco

23-05-2021

Samenvatting

Prosociaal gedrag heeft positieve gevolgen voor het welbevinden van adolescenten. Er zijn wisselende resultaten over hoe de ontwikkeling van sociaal gedrag verloopt en wat hierop mogelijk van invloed is. Daarom wordt in dit 6-jarige longitudinale onderzoek de ontwikkeling van sociaal gedrag onderzocht en de invloed van ouders en sekse van adolescenten hierop. De reden hiervoor is dat de manier van conflictoplossing tussen ouders mogelijk van invloed is op de ontwikkeling van sociaal gedrag (Barthassat, 2014; McCoy et al., 2009). Deze ontwikkeling lijkt anders te verlopen voor jongens en meisjes (Van der Graaff et al., 2018). Ook lijkt conflictoplossing van ouders een andere invloed op jongens en meisjes te hebben (López-Larrosa et al., 2019). De steekproef betreft 343 Nederlandse adolescenten ($M_{\text{age}} = 12.99$, $SD = 0.43$) en hun beide ouders. Adolescenten hebben informatie gegeven over de mate van sociaal gedrag. Ouders hebben informatie gegeven over hun conflictoplossingsstijl in conflicten met de andere ouder. Uit het onderzoek is gebleken dat adolescenten tussen de 13^e en 17^e levensjaar een toename in sociaal gedrag laten zien. Vanaf het 17^e levensjaar is er een afname zichtbaar. De mate van constructieve of niet-constructieve conflictoplossing van ouders heeft hier geen invloed op. Hoewel meisjes meer sociaal gedrag laten zien dan jongens, is de ontwikkeling van sociaal gedrag niet verschillend voor jongens en meisjes. Ook de drieweginteractie is niet significant. Er is dus geen samenhang tussen conflictoplossing van ouders en de ontwikkeling van sociaal gedrag van adolescenten, en dit resultaat is niet verschillend voor jongens en meisjes.

Keywords: sociaal gedrag, adolescenten, conflictoplossing, ouders, sekse

Abstract

Prosocial behavior has positive effects on the well-being of adolescents. There are conflicting results on how prosocial behavior develops and what might influence this development. Therefore, this 6-year longitudinal study examines the development of prosocial behavior and the influence of parental conflict resolution style on this behavior. The conflict resolution style of parents may influence the development of prosocial behavior (Barthassat, 2014; McCoy et al., 2009). This development seems to be different for boys and girls (Van der Graaff et al., 2018). Also, the conflict resolution style of parents seems to have a different effect on boys and girls (López-Larrosa et al., 2019). The study involved 343 Dutch adolescents ($M_{\text{age}} = 12.99$, $SD = 0.43$) and both of their parents. Adolescents provided information on the degree of prosocial behavior. Parents provided information about their conflict resolution style. The study revealed that adolescents show an increase in prosocial behavior between the ages of 13 and 17. From the age of 17 onwards, there is a decrease in prosocial behavior. The degree of constructive or non-constructive conflict resolution style by parents has no influence on this decrease. Although girls show more prosocial behavior than boys, the development of prosocial behavior does not differ for boys and girls. There is no correlation between conflict resolution style in the parental relationship and the development of prosocial behavior in adolescents, and this result does not differ for boys and girls.

Keywords: prosocial behavior, adolescence, conflict resolution style, parents, gender

Samenhang Tussen Conflicten in de Partnerrelatie van Ouders en de Ontwikkeling van Prosociaal Gedrag bij Adolescenten.

Prosociaal gedrag is gedrag dat men vrijwillig laat zien met als doel anderen te helpen (Eisenberg et al., 2006). Dit gedrag kan bij zowel de ontvanger als de persoon zelf voor langdurige positieve gevolgen zorgen, zoals meer veerkracht en positieve gevoelens (Garland et al., 2010; Mesurado & Richaud, 2017). De mate van sociaal gedrag maakt een belangrijke ontwikkeling door in de adolescentiefase vanwege de cognitieve en emotionele ontwikkeling van adolescenten (Carlo et al., 2007; Carlo et al., 2015; Choudhury et al., 2006; Eisenberg et al., 2005; Van der Graaff et al., 2018; Luengo Kanacri et al., 2013). Deze ontwikkeling verloopt niet voor alle adolescenten op dezelfde manier (Eisenberg & Spinrad, 2014). De manier van conflictoplossing tussen ouders is mogelijk van invloed op de ontwikkeling van sociaal gedrag (Barthassat, 2014; McCoy et al., 2009). De reden van deze mogelijke verklaring is het spillover effect, waarbij effecten van verstoringen in de relatie tussen ouders worden overgedragen op kinderen (Engfer, 1988). Deze overdracht gebeurt door modeling en het bieden van emotionele veiligheid (Bandura, 1969; Goekemorey et al., 2007). Er is gebleken dat meisjes gevoeliger lijken te zijn voor de manier van conflictoplossing van ouders dan jongens (López-Larrosa et al., 2019).

Het huidige onderzoek heeft als doel om een beter beeld te krijgen van de manier waarop de ontwikkeling van sociaal gedrag bij adolescenten verloopt. Daarnaast wordt onderzocht wat de invloed van constructieve en niet-constructieve conflictoplossing van ouders op deze ontwikkeling is. Vervolgens wordt onderzocht of deze invloed van ouders inderdaad verschillend is voor jongens of voor meisjes. Deze constructen gezamenlijk zijn nog niet eerder onderzocht.

Ontwikkeling van Prosociaal Gedrag

Volgens de theorie over morele ontwikkeling van Hoffman (2000) groeit sociaal gedrag naarmate kinderen ouder worden en zichzelf in de positie van de ander kunnen verplaatsen. De adolescentiefase is een belangrijke fase voor de ontwikkeling van sociaal gedrag, omdat zowel de cognitieve als emotionele ontwikkeling een groei doormaakt (Choudhury et al., 2006). In deze fase zijn kinderen in de leeftijd 12 tot 18 jaar (Sawyer et al., 2018). De cognitieve en emotionele ontwikkeling houdt in dat adolescenten zich ontwikkelen in het kunnen innemen van een eigen perspectief en meta-perspectief in sociale relaties (Selman, 2003). Hierin zijn de morele ontwikkeling van adolescenten en de individuele verschillen bepalend voor het sociaal gedrag (Kohlberg, 1969). De morele besluitvorming betekent dat adolescenten een keuze kunnen maken voor het tonen van sociaal gedrag

terwijl er een discrepantie is tussen de eigen wensen en wensen van de ander (Carlo et al., 2010). Het kunnen meeleven met de ander en een meta-perspectief kunnen innemen heeft hierdoor een belangrijke invloed op de ontwikkeling van pro sociaal gedrag (Carlo et al., 2011). De morele ontwikkeling maakt een lineaire groei door bij kinderen en adolescenten (Chiasson et al., 2017). Om deze redenen is de adolescentie een belangrijke fase voor de ontwikkeling van pro sociaal gedrag.

Het is van belang om onderzoek naar pro sociaal gedrag te doen omdat het tonen van pro sociaal gedrag langdurige positieve effecten als gevolg heeft. Zo kan pro sociaal gedrag agressie voorkomen. Dit is positief in relaties tot anderen (Jung & Schröder-Abé, 2019; Mesurado, 2019). Ook vergroot het veerkracht en het vermogen om zelfstandig in een opwaartse spiraal van positieve gevoelens te komen (Garland et al., 2010). Daarnaast is pro sociaal gedrag gerelateerd aan meer zelfvertrouwen en minder psychische problemen, wat maakt dat het stimuleren van pro sociaal gedrag een positieve invloed heeft op de ontwikkeling van kinderen (McCoy et al., 2009).

Pro sociaal gedrag lijkt zich te ontwikkelen omdat het een positief gevoel geeft aan de ander. De ontvanger geeft weer een positief gevoel terug aan de persoon waardoor pro sociaal gedrag in stand wordt gehouden (Mesurado & Richaud, 2017; Snippe et al., 2017). Er is bekend dat pro sociaal gedrag een belangrijke ontwikkeling doormaakt, maar uit de onderzoeken naar deze ontwikkeling komen wisselende resultaten. Enerzijds lijkt het erop dat pro sociaal gedrag in de vroege adolescentie vermindert en vervolgens toeneemt (Carlo et al., 2007; Carlo et al., 2015; Luengo Kanacri et al., 2013). Anderzijds blijkt dat pro sociaal gedrag toeneemt in de vroege en midden adolescentie en vervolgens vermindert in de late adolescentie (Eisenberg et al., 2005; Van der Graaff et al., 2018). De meerderheid van deze onderzoeken heeft pro sociaal gedrag onderzocht door het afnemen van een vragenlijst bij respondenten (Carlo et al., 2007; Carlo et al., 2015; Luengo Kanacri et al., 2013; Van der Graaff et al., 2018). Deze onderzoeken hebben de mate van pro sociaal gedrag onderzocht, behalve het onderzoek van Carlo et al. (2007) waarbij de frequentie van pro sociaal gedrag is gemeten. Enkel Eisenberg et al. (2015) heeft de cognities over pro sociaal gedrag onderzocht door het afnemen van interviews. De manier van onderzoek doen naar pro sociaal gedrag lijkt dus geen verklaring voor de tegenstrijdige bevindingen.

Vanwege het belang voor de adolescentiefase en vanwege wisselende resultaten wordt in dit onderzoek de ontwikkeling van pro sociaal gedrag onderzocht. De verwachting is dat de bevindingen van dit onderzoek over deze ontwikkeling zullen overeenkomen met Van der Graaff et al. (2018), aangezien dezelfde steekproef wordt gebruikt. Er worden aanvullende

factoren onderzocht om de invloed op de ontwikkeling van pro sociaal gedrag van adolescenten in beeld te krijgen.

De Invloed van Ouders op Pro sociaal Gedrag

In de adolescentiefase spelen ouders een belangrijke rol in de persoonlijke en sociale ontwikkeling van adolescenten (Malonda, 2019). Gericht op pro sociaal gedrag kan de relatie van ouders hierop van invloed zijn. Volgens de spillover theorie zijn namelijk verstoringen in de ene relatie van invloed op een andere relatie (Engfer, 1988). Conflicten tussen ouders zijn dus van invloed op pro sociaal gedrag van adolescenten, waarbij constructief ruzie maken een positieve invloed heeft, terwijl niet-constructieve conflicten een negatieve invloed hebben op het pro sociaal gedrag (Barthassat, 2014; McCoy et al., 2009). Een constructieve conflictoplossing betekent het bieden van steun, het geven van verbale en fysieke genegenheid en het kunnen oplossen van problemen (Goeke-Morey et al., 2003). Niet-constructieve conflictoplossing is een vijandige, boze conflictoplossingsstijl met verbale of fysieke agressie, dreiging en beledigingen (McCoy et al., 2009). De mechanismen die onder de spillover theorie kunnen liggen zijn modeling en het bieden van emotionele veiligheid.

Modeling komt vanuit de sociale leertheorie, waarbij wordt gezegd dat kinderen zich ontwikkelen door voorbeeldgedrag (Bandura, 1969). Ouders stimuleren pro sociaal gedrag door het tonen van dit voorbeeldgedrag en het doorgeven van hun waarden aan kinderen in de vroege- en midden-adolescentie (Meeus, 2016; Min et al., 2012; Van Doorn et al., 2011; Vollebergh et al., 2001). Wanneer kinderen een niet-constructieve conflictoplossingsstijl zien, leren zij dat het een goede oplossingsstrategie is. Hierdoor kunnen zij negatief gedrag laten zien zoals pesten en ongehoorzaamheid (Gerard et al., 2006).

Naast het zien van voorbeeldgedrag, is het ook van belang dat adolescenten vanuit ouders emotionele veiligheid krijgen (McCoy et al., 2009). Wanneer ouders constructieve conflictoplossing hanteren, krijgen kinderen een gevoel van emotionele veiligheid en krijgen zij vertrouwen in de stabiliteit van de familie (Goeke-Morey et al., 2003; Goeke-Morey et al., 2007). Wanneer kinderen vertrouwen hebben in de mensen om hun heen zijn zij veilig gehecht (Bowlby, 1969). Zij hebben als interne overtuiging dat anderen goede intenties hebben en responsief zijn (Gross et al., 2017). Dit heeft tot gevolg dat kinderen meer pro sociaal gedrag laten zien. Deze resultaten zijn gevonden bij kinderen en nog niet onderzocht bij adolescenten (McCoy et al., 2009). Daarom richt dit onderzoek zich op de invloed van conflictoplossing van ouders op de ontwikkeling van pro sociaal gedrag van adolescenten.

Sekse en Prosociaal Gedrag

Naast dat ouders van belang zijn voor de ontwikkeling van sociaal gedrag, is ook de sekse van adolescenten van invloed. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat meisjes op jongere leeftijd meer sociaal gedrag laten zien dan jongens (Van der Graaff et al., 2018; Carlo et al., 2007). Deze verschillen tussen jongens en meisjes worden groter naarmate adolescenten ouder worden (Van der Graaff et al., 2018). Daarom is de verwachting van dit onderzoek dat jongens en meisjes een andere ontwikkeling in sociaal gedrag laten zien, waarbij meisjes mogelijk meer sociaal gedrag laten zien dan jongens.

Daarnaast is gebleken dat jongens minder negatieve emoties ervaren bij destructieve conflicten tussen ouders dan meisjes (López-Larrosa et al., 2019). Meisjes hebben vaker het gevoel dat zij door ouders een onderdeel worden gemaakt van het conflict. Ouders lijken meer druk op meisjes dan op jongens te leggen wanneer er conflicten in de partnerrelatie zijn. Tegelijkertijd lijken meisjes gevoeliger voor problemen in de familiesfeer (Amato & Afifi, 2006). Daarom wordt in dit onderzoek onderzocht of de samenhang tussen conflicten in de partnerrelatie van ouders met de ontwikkeling van sociaal gedrag bij adolescenten verschillend voor jongens of meisjes is.

Huidig Onderzoek

Deze informatie leidt tot de volgende vragen:

- Wat is de gemiddelde ontwikkeling van sociaal gedrag in de adolescentie?
- Verschilt de ontwikkeling van sociaal gedrag voor adolescenten waarvan de ouders constructieve versus niet-constructieve onderlinge conflicten hebben?
- Verschilt de ontwikkeling van sociaal gedrag voor jongens en meisjes?
- Is de samenhang tussen conflicten in de partnerrelatie van ouders met de ontwikkeling van sociaal gedrag bij adolescenten verschillend voor jongens en voor meisjes?

Gebaseerd op de meest recente literatuur wordt verwacht dat sociaal gedrag zal toenemen naar mate adolescenten ouder worden en in de late adolescentie zal dit verminderen (Van der Graaff et al., 2018). De verwachting met betrekking tot conflicten tussen ouders is dat met constructieve conflictoplossing sociaal gedrag zal toenemen (Barthassat, 2014; McCoy et al., 2009). De verwachting is dat meisjes meer sociaal gedrag laten zien dan jongens, gebaseerd op eerder onderzoek van Van der Graaff et al. (2018) en Carlo et al. (2007). De verwachting met betrekking tot conflicten in de partnerrelatie, sociaal gedrag en sekse is niet te formuleren, omdat er gericht op deze constructen nog geen onderzoek is gedaan.

Methode

Participanten

Voor dit onderzoek is data uit de *Research on Adolescent Development and Relationships*-jong (RADAR-jong) studie gebruikt. Het betreft een longitudinaal onderzoek van zes jaar waarbij er vier meetmomenten per jaar waren (Van Lier et al., 2008). Hiervan is één meetmoment per jaar gebruikt voor dit onderzoek. De Nederlandse adolescenten zijn willekeurig geworven via geselecteerde scholen in de provincie Utrecht en vier andere steden. Het eerste meetmoment vond plaats in 2005 en op dat moment zaten de adolescenten in hun eerste jaar van de middelbare school. Van het totale aantal scholieren ($N = 4615$) zijn 1544 random geselecteerd. De scholieren met twee ouders en waarvan minimaal één kind ouder dan tien jaar was, zijn vervolgens benaderd ($N = 1081$). Hieruit zijn 497 families overgebleven die wilden meewerken (Van Lier et al., 2008).

In het huidige onderzoek zijn de respondenten met missende waarden op de meetinstrumenten verwijderd. Dit heeft tot gevolg gehad dat de resultaten van 343 respondenten in het huidige onderzoek zijn meegenomen. De twee groepen zijn vergeleken door middel van de T-toets en Chi square toets. Ten opzichte van de gehele steekproef inclusief respondenten met missende waarden is er een significant verschil in de leeftijd van de adolescenten, $t(286.02) = -2.77$, $p = .006$. Bij oudere adolescenten is er vaker sprake van missende waarden. De verdeling van sekse van adolescenten is gelijk gebleven voor adolescenten met en zonder missende waarden. Op de meting van prosociaal gedrag is een significant verschil gevonden tussen de originele steekproef en de steekproef zonder missende waarden. Meetronde een heeft een significant verschil, $t(234.69) = 2.32$, $p = .021$ waarbij het gemiddelde van prosociaal gedrag omhoog is gegaan van, $M = 59.12$, $SD = 12.09$ in de steekproef inclusief missende waarden naar, $M = 61.67$, $SD = 9.11$ in de steekproef zonder missende waarden.

Bij ouders is er geen significant verschil in leeftijd gevonden tijdens de eerste meetronde. Ook de scores van ouders op de schalen ruzie maken en probleemoplossing verschillen niet significant ten opzichte van de totale steekproef. Wel is er een significant verschil in de sociaaleconomische status van ouders. In de steekproef waarmee de analyses zijn uitgevoerd hebben meer ouders een hoge sociaaleconomische status. Voor 35.8% van de moeders uit de totale steekproef geldt dat zij een hoge sociaaleconomische status hebben en in de meegenomen steekproef is dat 37.8%. Dit is een significant verschil, $\chi^2(2, N = 497) = 11.74$, $p = .003$. Van de vaders heeft in de totale steekproef 49.7% een hoge

sociaaleconomische status en in de meegenomen steekproef is dit 52.9%. Ook dit is een significant verschil, $\chi^2(2, N = 497) = 21.09, p < .000$.

In deze studie zijn adolescenten en hun ouders zes jaar lang gevolgd (zie Tabel 1). Van de adolescenten woont 94.5% bij beide ouders, 1.7% bij zijn moeder en 2.3% bij zijn moeder en stiefvader. Verder woont 0.3% van de adolescenten enkel bij de vader. De overige respondenten wonen bij de moeder, opa of in een pleeggezin. Van de adolescenten is 97.4% van Nederlandse afkomst. De steekproef is niet volledig representatief voor de Nederlandse populatie. Redenen hiervoor zijn dat risicojongeren bewust zijn geselecteerd. Daarnaast hebben enkel adolescenten meegedaan waarvan de ouders, een broertje of zusje en een vriend konden participeren. Ook zijn minderheden uitgesloten. Een voorwaarde voor participeren aan deze studie was dat de adolescenten en hun ouders Nederlands konden lezen (Van Lier et al., 2008).

Meetinstrumenten

Prosociaal gedrag

Het prosociaal gedrag van adolescenten is gemeten met de vragenlijst Prosociaal gedrag. Deze lijst hebben adolescenten over zichzelf ingevuld. De vragenlijst is gekenmerkt als erg consistent en convergent valide (Clark et al., 2015; Hawk et al., 2013; Van der Graaff et al., 2018). De vragenlijst is gebaseerd op de Self-report of Aggression and Social Behavior Measure van Morales & Crick (1998) en het is een aangepaste versie van de vragenlijst die gebruikt is in het onderzoek van Linder et al. (2002). De adolescenten hebben elf vragen beantwoord op een zevenpunt Likert-schaal, oplopend van 1 = helemaal niet waar tot 7 = helemaal waar. Voorbeelden van vragen zijn: “Ik probeer anderen te betrekken bij gesprekken” en “Ik probeer anderen te helpen wanneer zij dat nodig hebben”. Voor dit onderzoek worden het eerste tot en met het zesde meetmoment gebruikt. De Cronbach's Alpha ligt voor alle meetmomenten tussen de 0.88 en 0.93.

Conflictoplossing

Conflictoplossing tussen ouders is gemeten met de *Conflict Resolution Style Inventory* (CRSI). Deze vragenlijst hebben ouders ingevuld en geeft informatie over de manier van conflictoplossing in contact met elkaar. Het is gekenmerkt als een vragenlijst met goede psychometrische eigenschappen (Mastrotheodoros et al., 2020). Deze vragenlijst is een aangepaste Nederlandse versie van de *Conflict resolution style questionnaire* (Kurdek, 1994). Uit deze vragenlijst zijn twee schalen gebruikt, namelijk ruzie maken en probleemoplossing. Voorbeelden van items zijn: “Onderhandelen en het eens proberen te worden” van de schaal probleemoplossing en “Woest worden en mijn beheersing verliezen” van de schaal ruzie

maken. De schalen bestaan uit vijf items die beantwoord worden op een vijfpunt Likert-schaal, oplopend van 1 = nooit tot 5 = altijd. In de analyse worden de gegevens uit de eerste meetronde meegenomen. Voor het meten van het effect van conflictoplossing op de ontwikkeling van pro sociaal gedrag zijn de gemiddelden van ouders gezamenlijk genomen en gedichotomiseerd. Er is hiervoor gekozen ondanks dat de correlatie klein tot gemiddeld was op de schaal ruzie maken, $r = 0.201$, $p < .000$ en probleemoplossing, $r = 0.190$, $p < .000$. Hiervoor is gekozen om een meting van ouders gezamenlijk te krijgen. De Cronbach's Alpha van de schaal ruzie maken is 0.81 en van de schaal probleemoplossing is 0.84.

Procedure

De meetmomenten vonden thuis plaats en de vergoeding hiervoor was 20 euro per persoon per meetronde (Mastrotheodoros et al., 2020; Van Lier et al., 2008). De ouders en adolescenten hebben voorafgaand aan de deelname *informed consent* getekend. De RADAR-jong studie is goedgekeurd door de Medisch Ethische Toetsingscommissie van het Universiteit Utrecht Medisch Centrum (Van der Graaff et al., 2018). Het huidige onderzoek is geregistreerd bij de *Faculty Ethics Review Board* (FERB).

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In deze steekproef is onderzoek gedaan naar de gemiddelde ontwikkeling van pro sociaal gedrag. De gemiddelde scores van de meegenomen variabelen zijn inzichtelijk gemaakt (zie Tabel 1).

Tabel 1*Gemiddelde van Variabelen*

	<i>M</i>	<i>SD</i>
Leeftijd in jaren op T1		
Adolescent	12.99	0.43
Moeder	44.63	4.31
Vader	46.93	5.07
Prosociaal gedrag		
Meetronde 1	5.59	0.85
Meetronde 2	5.67	0.93
Meetronde 3	5.73	0.86
Meetronde 4	5.76	0.93
Meetronde 5	5.85	0.83
Meetronde 6	5.76	0.93
Ruzie	1.83	0.48
Probleemoplossing	3.76	0.48

Noot. $N = 343$. Deze tabel geeft de gemiddelden van verschillende variabelen en respondenten weer.

Voor het meten van conflictoplossing zijn vier groepen gemaakt waarvan twee groepen met weinig en veel ruzie maken en twee groepen met weinig en veel probleemoplossing. Deze groepen zijn gesplitst op het gemiddelde waardoor er groepen met hoge scores en groepen met lage scores op beide schalen zijn gemaakt. Aangezien de correlatie tussen de beide schalen gemiddeld is, zijn ze afzonderlijk onderzocht, $r = -0.366$, $p < .001$.

Assumpties

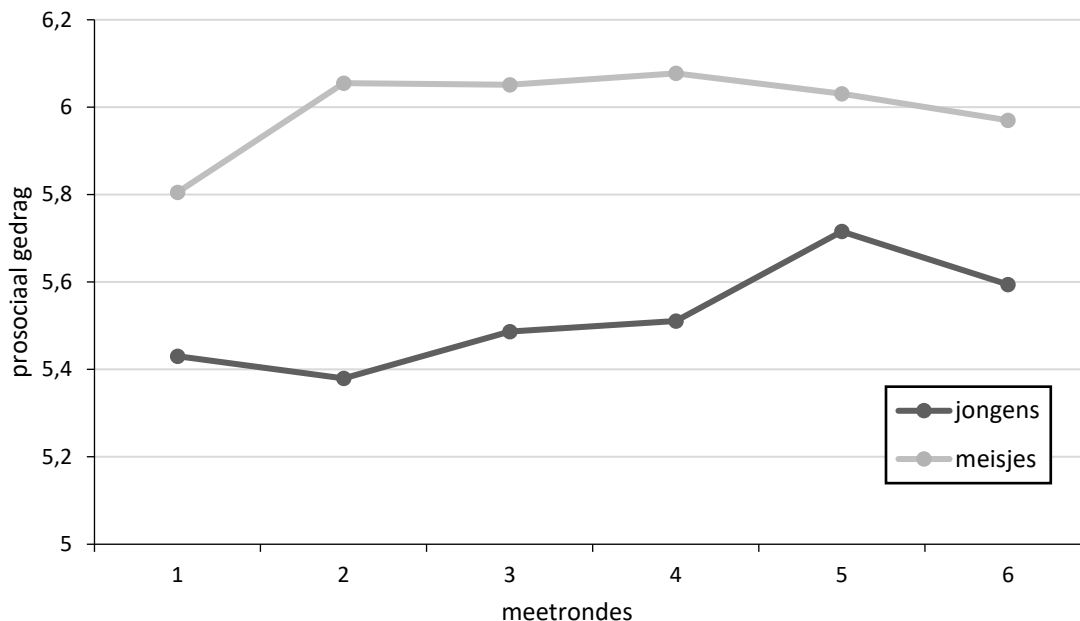
De assumpties van de Herhaalde Metingen analyse en *Mixed Design* analyse zijn gecontroleerd. De assumptie van een normale verdeling van sociaal gedrag is gecontroleerd met histogrammen. De aanname van homoscedasticiteit van sociaal gedrag is gecontroleerd aan de hand van boxplots. Beide assumpties zijn niet geschonden. Ook de assumptie van uitschieters is gecontroleerd met boxplots. In iedere meetronde van sociaal gedrag is er een uitschieter geweest die het gemiddelde naar beneden heeft gehaald. Er is gekozen om de uitschieter niet te verwijderen. Reden hiervoor is dat bij iedere meetronde een andere respondent de uitschieter was en dat de respondenten op alle andere meetrondes wel logische resultaten behaalden. Dat betekent dat er anders meerdere

respondenten verloren waren gegaan die op de overige meetrondes geen afwijkende scores hebben. De steekproef is van voldoende grootte om niet te veel beïnvloed te worden door de uitschieters. De sfericiteit is getoetst en aan deze assumptie is niet voldaan, $\chi^2(2) = 63.51, p < .001$. Na controle van de Epsilon is de Huynh-Feldt correctie toegepast.

Resultaten Hoofdeffecten

Eerst is onderzocht of de hoofdeffecten van de tussenpersoonsfactoren een resultaat geven. Hieruit bleek dat het hoofdeffect van probleemoplossing niet significant is, $F(1, 335) = 0.97, p = .324$. Ook het hoofdeffect van ruzie maken was niet significant, $F(1, 335) = 2.46, p = .118$. Dit betekent dat er geen verschil is gevonden tussen ouders met constructieve en niet-constructieve conflictoplossing in de samenhang met de ontwikkeling van prosociaal gedrag van adolescenten. Het hoofdeffect van geslacht was wel significant, $F(1, 335) = 60.28, p < .001$. Het gemiddelde verschil tussen jongens en meisjes in de ontwikkeling van prosociaal gedrag heeft een groot effect, $\eta^2 = 0.15$. Meisjes laten gemiddeld meer prosociaal gedrag zien dan jongens (zie Figuur 1).

Vervolgens is onderzocht of de binnenpersoonsfactor tijd op meetronde een significant is. Dit bleek significant te zijn, $F(4.8, 1675.37) = 4.8, p < .001$ en het effect was medium ($\eta^2 = 0.014$). De lineaire ontwikkeling van prosociaal gedrag over tijd was significant, $F(1, 335) = 11.27, p = .001$, met een medium effect $\eta^2 = 0.03$. Evenals de lineaire trend was ook de kwadratische trend significant, $F(1, 335) = 4.66, p = .032$, met een medium effect, $\eta^2 = 0.014$. De figuur laat zien dat het significante resultaat betekent dat het gemiddelde van prosociaal gedrag eerst toeneemt en vervolgens afneemt. De groei zit voornamelijk tussen het eerste en het vijfde meetmoment $\Delta M = 0.226, p < .001$. Vervolgens is er een afname in prosociaal gedrag.

Figuur 1*Ontwikkeling van Prosociaal Gedrag*

Noot. Gemiddelde ontwikkeling van prosociaal gedrag voor jongens en meisjes.

Resultaat Interactie-effecten

De ontwikkeling van prosociaal gedrag was niet verschillend voor adolescenten waarvan ouders probleemoplossing hanteren als conflictoplossing, $F(1, 335) = 0.82, p = .366$. Ook verloopt de ontwikkeling van prosociaal niet verschillend voor adolescenten waarvan ouders ruzie maken als conflictoplossing hanteren, $F(1, 335) = 0.73, p = .393$. Daarnaast is er gebleken dat de ontwikkeling van prosociaal gedrag niet verschilt voor jongens en meisjes, $F(1, 335) = 1.21, p = .272$. De drieweginteractie is ook niet significant gebleken, $F(1, 335) = 2.57, p = .110$. Dit betekent dat de invloed van conflictoplossing in de partnerrelatie van ouders niet verschillend van invloed is op de ontwikkeling van prosociaal gedrag van jongens en meisjes.

Discussie

Uit dit onderzoek is gebleken dat adolescenten tussen het 13^e en 17^e levensjaar een toename in prosociaal gedrag laten zien. Vanaf het 17^e levensjaar neemt prosociaal gedrag af. Er is geen significante samenhang gevonden tussen de ontwikkeling van prosociaal gedrag en conflictoplossing van ouders. Dit betekent dat de manier van conflictoplossing van ouders geen invloed heeft op de ontwikkeling van prosociaal gedrag. Meisjes laten meer prosociaal gedrag zien dan jongens, maar er is geen verschil in ontwikkeling van prosociaal gedrag gevonden tussen jongens en meisjes. Ook de drieweginteractie is niet significant, wat betekent

dat de samenhang tussen conflicten in de partnerrelatie van ouders met de ontwikkeling van pro sociaal gedrag bij adolescenten ontbreekt en dit niet verschillend is voor jongens en voor meisjes.

Zoals verwacht laten adolescenten een stijging in pro sociaal gedrag zien tot hun 17^e levensjaar en vervolgens een afname. Dit komt overeen met de groei in pro sociaal gedrag tussen 13 en 16 jaar gevonden in het onderzoek van Eisenberg et al. (2005) en met de meest recente bevinding over de ontwikkeling van pro sociaal gedrag van Van der Graaff et al. (2018). Mogelijk geven de interacties van adolescenten een verklaring voor de daling in pro sociaal gedrag vanaf het 17^e levensjaar. Jonge adolescenten laten pro sociaal gedrag zien, ongeacht met wie zij in interactie zijn. Daarentegen wordt bij oudere adolescenten het pro sociaal gedrag gemodereerd door wie hun interactiepartner is (Güroğlu et al., 2014). Door selectiever om te gaan met dit gedrag, ontstaat mogelijk deze daling. Daarnaast is een mogelijke verklaring voor deze daling dat het leven van adolescenten sterk veranderd rond hun 17^e levensjaar, omdat er een overgang is van de middelbare school naar een beroepsopleiding of werk (Van der Graaff et al., 2018).

In tegenstelling tot de verwachting blijkt dat de ontwikkeling van pro sociaal gedrag niet verschillend verloopt voor adolescenten waarvan ouders constructieve versus niet-constructieve conflictoplossing hanteren. Een mogelijke verklaring voor het ontbreken van deze samenhang is dat het temperament van kinderen de samenhang tussen conflictoplossingsstijl van ouders en de ontwikkeling van pro sociaal gedrag modereert. Vooral kinderen met een moeilijk temperament zijn gevoelig voor positieve en negatieve invloeden vanuit ouders (David, 2009). In het huidige onderzoek is temperament niet meegenomen. Daarnaast is in dit onderzoek conflictoplossing gemeten aan de hand van de perceptie van ouders. Mogelijk hebben adolescenten een andere visie op conflictoplossingsstijl van ouders en is er daarom geen samenhang gevonden. Ook is het voor het vinden van deze samenhang van belang dat er verbondenheid is tussen ouders en kinderen. Dit is een voorwaarde voordat ouders invloed hebben op de ontwikkeling van pro sociaal gedrag (Yoo et al., 2013). De mate van verbondenheid is in het onderzoek niet meegenomen. Een andere mogelijke verklaring voor het uitblijven van samenhang is dat het resultaat in eerder onderzoek is gevonden bij jonge kinderen in de leeftijd vijf tot zeven jaar in plaats van bij adolescenten. Mogelijk is de invloed van emotionele veiligheid groter op kinderen (McCoy et al., 2009).

Meisjes laten meer pro sociaal gedrag zien dan jongens. Dit is passend bij de verwachting en sluit aan bij de bevindingen van Van der Graaff et al. (2018) en Carlo et al.

(2007). Dit verschil komt mogelijk door normen over genderverschillen in de maatschappij, waar adolescenten hun cognities en gedrag op aanpassen (Xiao et al., 2019). De ontwikkeling van pro sociaal gedrag verloopt niet verschillend voor jongens en meisjes. Mogelijk is er sprake geweest van selectieve uitval in de steekproef door het verwijderen van respondenten met missende waarden. Het is verder onduidelijk waarom hierover geen significant verschil is gevonden.

Ten slotte is er geen samenhang gevonden tussen conflicten in de partnerrelatie van ouders met de ontwikkeling van pro sociaal gedrag bij adolescenten en dit resultaat is niet verschillend voor jongens en voor meisjes. Naast de verklaringen die reeds genoemd zijn, is het mogelijk dat de levensfase van adolescenten van invloed is op het uitblijven van samenhang. In deze levensfase is het gebruikelijk dat adolescenten naarmate ze ouder worden minder afhankelijk zijn van hun ouders en meer groeien in zelfstandigheid (Spanjaard & Slot, 2015). Hierdoor zien adolescenten zichzelf als autonome personen (Inguglia et al., 2015). Ook spelen, naast ouders, vriendschappen een rol bij de ontwikkeling van pro sociaal gedrag bij adolescenten. Dit geldt meer voor meisjes dan voor jongens (Carlo et al., 2007). Ouders hebben meer invloed op de morele ontwikkeling en de normen, terwijl vriendschappen meer invloed hebben op de sociale ontwikkeling en relaties (Welborn et al., 2016). De invloed van vriendschappen is in het huidige onderzoek niet onderzocht.

Dit longitudinale onderzoek is relevant en vernieuwend omdat er nog niet eerder onderzoek is uitgevoerd naar deze variabelen gezamenlijk. Het onderzoek is betrouwbaar omdat er een grote steekproef is gebruikt. Daarnaast zijn er betrouwbare onderzoeksmiddelen gebruikt die een goede representatie geven van het construct. Ook is er gebruik gemaakt van meerdere informanten. Wat echter van invloed kan zijn geweest op de gevonden resultaten is dat er in dit onderzoek geen sprake is geweest van een volledig representatieve steekproef. Oudere respondenten hebben meer missende waarden gehad waardoor zij uit de steekproef zijn verwijderd. Hierdoor is de gemiddelde waarde van pro sociaal gedrag omhoog gegaan. Ook is de sociaaleconomische status hoger geworden door het verwijderen van missende data. Hierdoor is er mogelijk een vertekend beeld ontstaan van de mate van conflictoplossing tussen ouders, omdat ouders met een lage sociaaleconomische status gemiddeld genomen meer relationele conflicten hebben (Kelly & El-Sheikh, 2011). In een steekproef met ouders met meer diversiteit in sociaaleconomische status worden mogelijk sterkere verbanden gevonden doordat er meer ouderlijke conflicten zijn.

In de toekomst is het relevant om te onderzoeken wat de invloed van zowel conflictoplossing tussen ouders als de vriendschappen van adolescenten op de ontwikkeling

van pro sociaal gedrag is. Mogelijk verklaren beide constructen een deel van de variantie van de ontwikkeling van pro sociaal gedrag. Hiermee wordt de morele ontwikkeling versus het gedrag van adolescenten, die beide van invloed zijn op de mate van pro sociaal gedrag, nog beter onderzocht. Daarnaast is het relevant om temperament van adolescenten mee te nemen als factor die van invloed kan zijn op de samenhang tussen conflicten in de partnerrelatie en de ontwikkeling van pro sociaal gedrag.

Concluderend kan gesteld worden dat jongeren een groei in pro sociaal gedrag laten zien in de vroege adolescentie en een daling in de late adolescentie. Deze informatie is relevant omdat dit gedrag van invloed is op het welbevinden van adolescenten. De daling in pro sociaal gedrag wordt mogelijk verklaard door het temperament van adolescenten, omdat oudere adolescenten kritischer worden in hun interactiepartner en de veranderingen in de levensfase van adolescenten. De conflictoplossingsstijl van ouders is niet van invloed op de ontwikkeling van pro sociaal gedrag. Deze ontwikkeling verschilt niet significant voor jongens en meisjes. Deze drie constructen hebben geen onderlinge samenhang. Om invloed te kunnen uitoefenen op de ontwikkeling van pro sociaal gedrag bij adolescenten is het van belang om andere factoren te onderzoeken dan de conflictoplossingsstijl van ouders.

Referentias

- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 222-235. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x>
- Bandura, A. (1969). Social-learning theory of identificatory processes. In D. A. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory and research*. Rand McNally.
- Barthassat, J. (2014). Positive and negative effects of parental conflicts on children's condition and behavior. *Journal of European Psychology Students*, 5, 10-18. <http://dx.doi.org/10.5334/jeps.bm>
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books.
- Carlo, G., Crockett, L. J., Randall, B. A., & Roesch, S. C. (2007). A latent growth curve analysis of prosocial behavior among rural adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 17, 301–324. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1532-7795.2007.00524.x>
- Carlo, G., Knight, G. P., McGinley, M., & Hayes, R. (2011). The roles of parental inductions, moral emotions, and moral cognitions in prosocial tendencies among Mexican American and European American early adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 31, 757-781. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177/0272431610373100>
- Carlo, G., Mestre, M. V., Samper, P., Tur, A., & Armenta, B. E. (2010). Feelings or cognitions? Moral cognitions and emotions as longitudinal predictors of prosocial and aggressive behaviors. *Personality and Individual Differences*, 48, 872-877. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.02.010>
- Carlo, G., Padilla-Walker, L. M., & Nielson, M. G. (2015). Longitudinal bidirectional relations between adolescents' sympathy and prosocial behavior. *Developmental Psychology*, 51, 1771–1777. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1037/dev0000056>
- Chiasson, V., Vera-Estay, E., Lalonde, G., Dooley, J. J., & Beauchamp, M. H. (2017). Assessing social cognition: Age-related changes in moral reasoning in childhood and adolescence. *The Clinical neuropsychologist*, 31, 515–530. <https://doi.org/10.1080/13854046.2016.1268650>
- Choudhury, S., Blakemore, S., & Charman, T. (2006). Social cognitive development during adolescence. *Social, Cognitive and Affective Neuroscience*, 1, 165–174. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1093/scan/nsl024>

- Clark, C. M., Dahlen, E. R., & Nicholson, B. C. (2015). The role of parenting in relational aggression and prosocial behavior among emerging adults. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 24*, 185–202. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1080/10926771.2015.1002653>
- David, K. M. (2009). Maternal reports of marital quality and preschoolers' positive peer relations: The moderating roles of effortful control, positive emotionality, and gender. *The Journal of Positive Psychology 4*, 168–181. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1080/17439760802650527>
- Eisenberg, N., & Spinrad, T. L. (2014). Multidimensionality of prosocial behavior: Rethinking the conceptualization and development of prosocial behavior. In L. M. Padilla-Walker & G. Carlo (Eds.), *Prosocial development: A multidimensional approach*. Oxford University Press.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Shepard, S. A. (2005). Age changes in prosocial responding and moral reasoning in adolescence and early adulthood. *Journal of Research on Adolescence, 15*, 235–260. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1532-7795.2005.00095.x>
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. L. (2006). Prosocial behavior. In W. Damon & R. M. Lerner (Series Eds.) & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology* (6^e ed., Vol 3). Wiley.
- Eisenberg, N., Hofer, C., Sulik, M. J., & Liew, J. (2014). The development of prosocial moral reasoning and a prosocial orientation in young adulthood: Concurrent and longitudinal correlates. *Developmental Psychology, 50*, 58–70. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1037/a0032990>
- Engfer, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the mother-child relationship. In R. A. Hinde & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *Relationships within families: Mutual influences*. Clarendon.
- Garland, E. L., Fredrickson, B., Kring, A. M., Johnson, D. P., Meyer, P. S., & Penn, D. L. (2010). Upward spirals of positive emotions counter downward spirals of negativity: Insights from the broaden-and-build theory and affective neuroscience on the treatment of emotion dysfunctions and deficits in psychopathology. *Clinical Psychology Review, 30*, 849–864. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.002>
- Gerard, J. M., Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2006). Marital conflict, parent-child relations, and youth maladjustment: A longitudinal investigation of spillover effects.

- Journal of Family Issues*, 27, 951-975. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177/0192513X05286020>
- Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., & Papp, L. M. (2007). Children and marital conflict resolution: Implications for emotional security and adjustment. *Journal of Family Psychology* 21, 744–753. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.4.744>
- Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., Harold, G. T., & Shelton, K. H. (2003). Categories and continua of destructive and constructive marital conflict tactics from the perspective of U.S. and Welsh children. *Journal of Family Psychology*, 17, 327-338. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.3.327>
- Gross, J. T., Stern, J. A., Brett, B. E., & Cassidy, J. (2017). The multifaceted nature of prosocial behavior in children: Links with attachment theory and research. *Social Development*, 26, 661-678. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/sode.12242>
- Güroğlu, B., Van den Bos, W., & Crone, E. A. (2014). Sharing and giving across adolescence: An experimental study examining the development of prosocial behavior. *Frontiers in Psychology*, 5, 1664-1078. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00291>
- Hawk, S. T., Keijsers, L., Branje, S. J., Van der Graaff, J., Wied, M. D., & Meeus, W. (2013). Examining the interpersonal reactivity index (IRI) among early and late adolescents and their mothers. *Journal of Personality Assessment*, 95, 96–106. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1080/00223891.2012.696080>.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Inguglia, C., Inguglia, S., Liga, F., Lo Coco, A., & Lo Cricchio, M. G. (2015). Autonomy and relatedness in adolescence and emerging adulthood: Relationships with parental support and psychological distress. *Journal of Adult Development*, 22, 1–13. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/s10804-014-9196-8>
- Jung, J., & Schröder-Abé, M. (2019). Prosocial behavior as a protective factor against peers' acceptance of aggression in the development of aggressive behavior in childhood and adolescence. *Journal of Adolescence*, 74, 146-153. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.06.002>
- Kelly, R. J., & El-Sheikh, M. (2011). Marital conflict and children's sleep: Reciprocal relations and socioeconomic effects. *Journal of Family Psychology*, 25(3), 412–422. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1037/a0023789>

- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In D. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory and research*. Rand McNally.
- Kurdek, L.A. (1994). Conflict resolution styles in gay, lesbian, heterosexual nonparent, and heterosexual parent couples. *Journal of Marriage and the Family*, *56*, 705-722. <http://www.jstor.org/stable/352880>
- Linder, J. R., Crick, N. R., & Collins, W. A. (2002). Relational aggression and victimization in young adults' romantic relationships: Associations with perceptions of parent, peer, and romantic relationship quality. *Social Development*, *11*, 69–86. <http://doi.org/10.1111/1467-9507.00187>
- López-Larrosa, S., Sánchez-Souto, V., Ha, A. P., & Cummings, E. M. (2019). Emotional security and interparental conflict: Responses of adolescents from different living arrangements. *Journal of Child and Family Studies*, *28*, 1169–1181. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/s10826-019-01364-1>
- Luengo Kanacri, B. P., Pastorelli, C., Eisenberg, N., Zuffianò, A., & Caprara, G. V. (2013). The development of prosociality from adolescence to early adulthood: The role of effortful control. *Journal of Personality*, *81*, 302–312. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/jopy.12001>
- Malonda, E., Llorca, A., Mesurado, B., Samper, P., & Mestre, V. M. (2019). Parents or peers? Predictors of prosocial behavior and aggression: A longitudinal study. *Frontiers in Psychology*, *10*, 2379. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02379>
- Mastrotheodoros, S., Papp, L. M., Van der Graaff, J., Deković, M., Meeus, W. H. J., & Branje, S. (2020). Explaining heterogeneity of daily conflict spillover in the family: The role of dyadic marital conflict patterns. Advanced online publication. <https://onlinelibrary-wiley-com.proxy.library.uu.nl/journal/15455300>
- McCoy, K., Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2009). Constructive and destructive marital conflict, emotional security and children's prosocial behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* *50*, 270–279. <http://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.01945.x>
- Meeus, W. (2016). Adolescent psychosocial development: A review of longitudinal models and research. *Developmental Psychology*, *52*, 1969–1993. <http://dx.doi.org/10.1037/dev0000243>
- Mesurado, B., & Richaud, M. C. (2017). The relationship between parental variables, empathy and prosocial-flow with prosocial behavior toward strangers, friends, and

- family. *Journal of Happiness Studies*, 18, 843–860. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/s10902-016-9748-7>
- Mesurado, B., Guerra, P., Richaud, M. C., & Rodriguez, L. M. (2019). Effectiveness of prosocial behavior interventions: A meta-analysis. *Psychiatry and Neuroscience Update*, 3, 259-27. https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/978-3-319-95360-1_21
- Min, J., Silverstein, M., & Lendon J. P. (2012). Intergenerational transmission of values over the family life course. *Advances in Life Course Research*, 17, 112-120. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2012.05.001>
- Morales, J. R., & Crick, N. R. (1998). *Self-report measure of aggression and victimization*. University of Minnesota; Twin Cities Campus. Unpublished measure.
- Sawyer, S. M., Azzopardi, P. S., Wickremarathne, D., & Patton, G. C. (2018). The age of adolescence. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 2, 223-228. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(18\)30022-1](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(18)30022-1)
- Selman, R. L. (2003). *Promotion of Social Awareness: Powerful lessons for the partnership of developmental theory and classroom practice*. Russel Sage Foundation.
- Snippe, E., Jeronimus, B. F., Aan het Rot, M., Bos, E. H., de Jonge, P., & Wichers, M. (2017). The reciprocity of prosocial behavior and positive affect in daily life. *Journal of Personality*, 86, 139-146. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/jopy.12299>
- Spanjaard, H., & Slot, W. (2015). Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook: Een update van het competentiemodel. *Kind & Adolescent Praktijk*, 3, 14-21.
- Van der Graaff, J., Carlo, G., Crocetti, E., Koot, H. M., & Branje, S. (2018). Prosocial behavior in adolescence: Gender differences in development and links with empathy. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 1086–1099. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0786-1>
- Van Doorn, M. D., Branje, S. J. T., Van der Valk, I. E., De Goede, I. H. A., & Meeus, W. H. J. (2011). Longitudinal spillover effects of conflict resolution styles between adolescent-parent relationships and adolescent friendships. *Journal of Family Psychology*, 25, 157–161. <https://doi.org/10.1037/a0022289>
- Van Lier, P. A. C., Frijns, T., Den Exter Blokland, E., Neumann, A., Koot, H. M., & Meeus, W. (2008). *The RADAR study: Design, description of sample and validation of cohort assignment*.
- Vollebergh, W., Iedema, J., & Raaijmakers, Q. (2001). Intergenerational transmission and the formation of cultural orientations in adolescence and young adulthood. *Journal of*

Marriage and the Family, 63, 1185–1198. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.01185.x>

- Welborn, B. L., Lieberman, M. D., Goldenberg, D. Fuligni, A. J., Galván, A., & Telzer, E. H. (2016). Neural mechanisms of social influence in adolescence. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 11, 100–109. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1093/scan/nsv095>
- Xiao, S. X., Hashi, E. C., Korous, K. M., & Eisenberg, N. (2019). Gender differences across multiple types of prosocial behavior in adolescence: A meta-analysis of the prosocial tendency measure-revised (PTM-R). *Journal of Adolescence*, 77, 41–58. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.09.003>
- Yoo, H., Feng, X., & Day, R. D. (2013). Adolescents' empathy and prosocial behavior in the family context: A longitudinal study. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 1858–1872. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9900-6>

Bijlage

Dataverzameling

De data voor mijn onderzoek was al verzameld. Daarom heb ik meegeholpen aan het verzamelen van data voor het InTransition onderzoek. Dit onderzoek richt zich op kinderen en adolescenten en hun beleving van de schoolovergang. Voorafgaand aan het verzamelen van data heb ik een training gevolgd waarin stapsgewijs is uitgelegd hoe ik de informatie moet verkrijgen en welke opdrachten de respondenten moeten uitvoeren. Daarna moet ik acht huisbezoeken afleggen. Inmiddels heb ik acht huisbezoeken afgelegd tijdens de eerste meetronde in het najaar en de vierde meetronde in het voorjaar. De respondenten varieerden in leeftijd. In de eerste meetronde was de eerste respondent was 18 jaar en de overige vier waren 11 of 12 jaar. In de vierde meetronde waren de drie respondenten 13 jaar en hebben de overgang naar de middelbare school gehad.

Tijdens het eerste huisbezoek voelde ik zenuwen omdat ik graag de opdrachten goed wilde uitleggen, maar door de hoeveelheid tekst zou mij dit mogelijk niet lukken. Tijdens de opdrachten daarna kreeg ik er meer plezier in. Ik merkte dat wanneer ik minder spanning ervoer de respondenten zich meer op hun gemak voelden. Dat zorgde voor leuke gesprekken en interessante interacties tijdens de taken. Tijdens het uitvoeren van de opdrachten tijdens de vierde meetronde merkte ik ook enthousiasme bij de respondenten. Wel was er bij alle drie de respondenten weerstand over het invullen van de online vragenlijst. Het lukte om met deze weerstand om te gaan door begrip te tonen en uit te leggen dat zij een pauze mogen nemen tijdens het invullen van de vragen.

Naast dat ik heb geleerd om meer rust uit te stralen in het belang van het onderzoek, heb ik geleerd op een zo klinisch mogelijke wijze de opdrachten uit te voeren. Dit helpt mij in mijn stage en werk omdat daar testen ook op een klinische manier uitgevoerd moeten worden. Het hielp mij om de teksten van tevoren meermaals te oefenen zodat ik ze vloeiend kon uitspreken. Deze voorbereiding hielp mij ook in het zo ontspannen mogelijk de onderzoeken voltooien. Bij de weerstand over het invullen van de vragenlijst heb ik geleerd dat begrip tonen vaak genoeg is om weerstand te laten verminderen.